

Az biztos, hogy gyönyörűség volt velük dolgozni...

– beszélgetés Perényi Balázssal –

Sebők Borbála

– *Idén is, ahogy tavaly, két nagyon erős előadásélményem volt az Országos Diákszínjászó Fesztiválon. Tavaly Vidovszky Árvácskája és a Bolygó magyar, amit Pap Gábor rendezett. Most pedig az Iglíc és a Szorongás Orfeum. Mindkét előadás a te irányításoddal jött létre a Pesti Barnabás Gimnázium végzős drámatagozatos osztályával.*

Fura dolog ez. Néha sűrű színházzá válik egy diák előadás. Máskor meg csak jó. Nagyon sok mindenem múlik, hogy ez megtörténhessen. Szerencse is kell hozzá, és még nem tudom mi, helyzet talán.

– *Számodra nagyon fontosak az improvizációs gyakorlatok. A legtöbb előadásod úgy születik, hogy meglévő szövegek alapján hagyod szabadon improvizálni a gyerekeket, és az így készülő jelenetekből gyűrjétek össze az előadást. Amelyik most a fesztiválon arany minősítést kapott, azt Caryl Churchill darabjából, az Iglíc-ből készítettétek. Ez tulajdonképpen hagyományos dráma.*

Ettől függetlenül rengeteget improvizáltunk a próbák során, és a gyerekek hihetetlen erővel szólaltattak meg analóg helyzeteket. Érdekes a darabválasztás története. Magamtól soha rá nem vetemedtem volna egy ilyen gyerekgyilkosságos szörnyűségre. De az előző félévben kiadtam műhelymunkának az egyik jelenetet, azt, amikor Josie és Lilly egy kislánnyal találkoznak, akinek nincs se apja se anyja. Lilly babusgatja a gyereket, aki egyik pillanatban elesett, a másikon a gonoszságig akaratos és önző, össze-vissza hazudozik és haza akarja vitetni magát. Josie rájön, hogy ő az Iglíc, az ismeretlen ismerős, mindig új alakban előtűnő boszorkány, aki foggal-körömmel küzd azért, hogy valaki szeresse. Szerintem ez az egyik legerősebb jelenet a darabban. Hárman az osztályból, mások, mint akik az előadásban játszottak, nagyszerű verziót készítettek belőle – erős és érvényes volt. Ennek kapcsán éreztem meg, hogy bár ez a csoport egyáltalán nem deviáns, annyi közülük van az örülethez, mint bármelyikünknek, de iszonyú kedvvel mennek mélyre. Azt gondoltam, hogy ez a csapat nem kaphat felszínesebb vagy kevésbé mély anyagot. Módot kell adnom nekik, hogy lemerüljenek, ha ennyire izgatja őket a lélek mélye. Be is jött. Különös helyzet, mert én utálok ezt a drámát. Taszít ez a posztmodern játszadozás a szörnyűséggel.

– *Ez a darab se teljesen olyan, mint ahogy játsszátok. Sokkal finomabbra vettétek.*

Három hónapig szinte csak arról beszélgettünk, hogy szabad-e akár szövegszerűen is megölni egy csecsemőt a színpadon. Hogyan visz rá erre valakit a lélek. Én ezt egyszerűen nem tudtam elfogadni.

– *A végén vissza is adod Josienak a babáját. Sőt az előadásban szereplő összes lány elképzelt csecsemőket ringat a karján.*

Igen, én nem bírtam elviselni a gyerekgyilkosságot. Elfogadtam végül, hogy megtörténik, elképzeljük, megéljük, de azt akartam, hogy a színpadi valóságon belül jöjjünk ki belőle. Az ókorban is a tragédiák után szatíriajáték következett. Tudták, hogy nem lehet máshogy. Nem lehet az *Oidipuszt* magában végignézni, szükség van feloldásra.

– *Nagyon találó a szereposztás. Ez kezdettől fogva adott volt?*

Eredetileg nem így gondoltam. A lapokon szerepeltek más nevek, áthúzások. Majdnem sikerült elbaltázni. Ha Lilly és Josie fordítva van (ez is szerepelt a lapon), akkor ez az előadás nem születik meg. Amikor elkezdtünk foglalkozni a darabbal, még nem értettem igazán. Össze-vissza kavarr. Milyen darab az, amit tizenötödszöri olvasásra értesz meg?

– *Mégsem olyan előadás kerekedett belőle, amit tizenötösör kell megnézni ahhoz, hogy érthető legyen.*

Leegyszerűsítettük, klasszikusabbra faragtam. Alapszabály, hogy paranoid dolgokról csak nagyon világosan szabad beszélni. Az első kihívás az volt, hogy végig tudjuk-e mesélni a történetet. El tudom képzelni, hogy nem mindenkinek áll össze teljesen a dolog.

– *A kavargást az átkötő jelenetekben őriztéték meg.*

Igen, a zsűriből többen mondták, hogy nem működnek jól ezek a részek. Te mit gondolsz róluk, veszít valamit az előadás, ha elhagyjuk őket?

– *Valószínűleg nem sokat. Csak egy kavargó-vonuló tömegre emlékszem belőlük, meg egy laptopra, miközben hihetetlen erős képek maradtak meg bennem az előadás többi részéről. Az a funkciójuk, hogy megelőlegezik Josie alámerülését az „Iglíc báljára”?*

Nem egészen, inkább azt hivatottak megmutatni, hogy a világunk telis-tele van iglicekkel. Az eredeti szövegben folyamatos szimultán játék van, szörnyetegek mozognak a háttérben. Lehet, hogy színházilag ez nagyon izgalmas és élő, csak én nem éreztem rá a teátrális ízére. Olyasmi, mint Wyspianski *Menyegzőjében* – ami mondjuk egy remekmű – a lengyel kultúra legendás rémalakjai. Az Iglíc szörnyei is végig enigmatikus akciókat végeznek a háttérben, miközben elől zajlik a cselekmény. Táncolnak, járnak-kelnek, felállnak, leülnek stb. Mi kamaradrámává alakítottuk a darabot, ezért kicsit fölöslegesnek, ráakottnak tűnik ez a dimenzió. Most már első körösnek érzem. Ennek az előadásnak az a tétje, hogy ők olyan páratlanul alázatos, jó színjátszók, hogy egy nagyon intim játékban meg tudják-e ezt mutatni.

– *Az előadás varázsa szerintem akkor születik meg, amikor a normálisból, a szeretnivalónak látszóból bújik elő a rém, amikor nem tudom megfogni, hogyan és mikor került oda az Iglíc, hol billen át borzalommá. És hiába tudjuk, hogy az összes újonnan megjelenő figurából, a kislányból, a szerelmes fiúból, a hajléktalan öregasszonyból mind, mind az Iglíc fog előbújni, akkor is végig izgulunk, hogy hátha éppen most nem így történik. Éppen ezért olyan erős a kislánnyal való találkozás a parkban, mert ott egy bájos és ártatlannak tűnő gyerek változik szörnyeteggé.*

Ha ezt érzed, az nagyszerű.

– *Hogyan próbáltatok?*

Rengeteget beszélgettünk. Iszonyú jó volt. Ők nagyon „agyasak”, de nem „belvár filozofus” módon. Nem okoskodnak, hanem kérdeznek, és mindent megkérdőjeleznek. Szólnak, ha nem értenek valamit, és ez egy nagyon nagy ajándék.

Fantasztikus próbafolyamat volt. Nem szokványos, mert már az első próbán tökéletesen tudták a szöveget. Gyakorlatokat végeztünk a szöveggel. Mondjuk a szövegmondással kellett relaxáltatniuk a partnerüket. Vagy megpróbálni semmit nem kifejezni a szöveggel, csak arra figyelni, amit a másik mond. Úgy elmondani, mintha egy mese lenne. Azzal is játszottunk, hogy próbálják a mondat képességét működtetni, ne menjenek a kifejezés elé, hagyják, hogy a szöveg kezdjen el visszahatni rájuk, és húzza őket magába! Ilyesmikkel „molyoltunk”, és szerintem ez érződik is az előadáson.

– *A verses részek nem okoztak gondot?*

De, igen. Nehéz feladat. Olyan jó lenne, ha mindig érthető lenne. Egy tehetséges, virtuóz lány játssza ezt a szerepet. Színesen, izgalmasan mondja. Vele legtöbbit a szöveg atmoszférájával foglalkoztunk. Hogy hogyan töltsen vissza még a legegyszerűbb közhelyszerű képet is, próbálja megkeresni és érzékeltetni a szavak eredeti jelentést. Azt kell érzékeltetni, ahogy született a kép, ettől tud föltöltödni a szöveg. Próbáltunk a megkopott, rutinszerű nyelvhasználatról visszatérni egy másfajta, archaikus nyelvhasználathoz.

– *Beleírtatok a darabba?*

Igen, pont ilyen verses ökörködések, körülbelül nyolc sort. Bár szerintem nem olyan nehéz hasonlókat írni: írdogál, iddogál, sírdogál, eléggé kiismerhető ez a nyelvi logika. Mondtam, hogy a Hamvai Kornél szerint is, aki fordította a darabot, ez egy blöff? De ne szidjuk annyira. Láttad Zsótér *Iglicét* néhány éve a Vígszínház padlásszínpadán?

– *Igen, nagyon szerettem. Annak Börcsök Enikő volt a legfőbb ereje, hihetetlen jó Iglíc volt. Teljesen másfajta, nagyon erős élmény volt nekem a ti előadásotok, a sokféle, sokak által játszott, átváltozó boszorkánnyal.*

Ez nagyon veszélyes dolog, sokáig bizonytalan voltam, hogy működik-e. Ez a darab arról szól, hogy egy szellem mindent elkövet, hogy szeressék és elfogadják. A mi verziónk pedig azokról kezdett el szólni, akiket megtámad.

– *Róluk is, de szerintem, összeáll egygyé a sok Iglíc.*

Örülök, hogy ezt mondd. Az biztos, hogy gyönyörűség volt velük dolgozni. Iszonyú tehetségesen dolgoznak. A legtöbbször már az első verzió, amit egyedül csináltak, megállt a lábán, színházilag érvényes jelenet volt, teljes teremfényben nézhető volt, anélkül, hogy hozzányúltam volna.

PBG-KIMI Iglíc– Budapest
Iglíc; Papp Gergely felvétele

– *A Szorongás Orfeum, amit az osztály másik felével készítettél, olyan darab, amit máskor, mások improvizáltak, viszont mára már a szöveg kötött. Miért ezt választottad?*

Nehéz választás volt. Nagyon sokat beszélgettünk róla. Úgy fogtuk fel a jeleneteket, mintha kimeríthetetlen életbölcsesek lennének. Anyagként nyúltunk hozzá, mint ahogy az improvizációs előadásoknál szoktunk, csak most egy kicsit más technikával. Boncolgattuk, hogy mi történik ezekben az élethelyzetekben, mint mondjuk egy barátnő becsapása, milyen hasonló szituációkat éltek meg. Félig nyitott, félig kötött drámás beszélgetéseket vezettem – ez nem is kifejezetten az én műfajom. De rengeteget és jókat sztoriztak.

Simon Balázs előadása a főiskolásokkal kivételes színház lehetett. Peer Krisztián végigkövette a próbákat, és az alapján írta meg a szöveget. Nem láttam, de sokat hallottam róla. Fékevesztett, expresszív színház volt. A mi előadásunk erőssége az, hogy végtelenül tisztességesen léteznek benne a gyerekek. Nem akarnak többet vagy más mutatót, mint amik. Alázattal játszanak, nem teljesen azokat a helyzeteket csi-

nálják meg, amik meg vannak írva, a Peer Krisztán-féle anyag sokkal durvább és keményebb. De az egyszerűségével és kerestlenségével hat az előadás, ettől lehet nagyon szeretni. Igazán nagy rendezői trüvj sincs benne. Néhány dolgot tettem csak bele: a bohóc orrokat a nem működő szeretkezéstről szóló jelenetbe, és a két lány táncát, miközben a másik pasijának elcsábításáról mesélnek egymásnak, gonosan, körmönfontan, élvezve a másik szenvedését, aztán visszakozva. Ezek jól is működnek, szerintem. Egyszer repül el az anyag, amikor egy nagyon intim beszélgetés közepébe betoppan egy lány, és az álmáról kezd mesélni, arról, hogy egy hatalmas kutyaival sétálgatott. Ott megbillen a dolog, nem tudjuk, hogy álomban vagy a valóságban vagyunk.

Szeptemberben osztottam ki a szerepeket, de csak januárban kezdtünk felrakni. Addig minden foglalkozáson volt egy-másfél órás beszélgetés valamelyik jelenetről. Szerintem egyszerűen beépült az életükbe, és ettől tud ilyen személyesen megszólalni. Soha nem csináltam még ilyet, hogy ennyit dumálunk valamiről, de úgy látszik, ahhoz, hogy ők megfogalmazzák magukat, erre volt szükség.

– *Ők fiatalabbak, ártatlanabbak, mint a darab szereplői, előtte vannak még ezeknek az élményeknek.*

A brutálisabb helyzeteket ki is hagytuk, éppen azokat, amiknek még előtte vannak. Kevés durva rész maradt benne: a narkós jelenet, amihez – remélem legalábbis – nincs közük, de ott találtunk valamit, amit – ha nem is fedi százszázalékosan a helyzetet –, mégis mögé tudtunk tenni. Ez végül is egyfajta lázadás a pozitivista okoskodás, hamis érzélgősség ellen, és ezt ők nagyon is hitelesen szólaltatják meg. Nem a teljes kiüresedés élményét, nem azt a helyzetet, ahol már nincs más út, csak a drog, hanem egy számukra élő problémát. A másik olyan jelenet, ami talán idegen tőlük, az az anya és a fiú beszélgetése a lekoszlott albérlési szobában. Itt az anya szövegeinek nagyon sajátos érzékeny-finom humora az, amitől működik a dolog. A srác pedig, aki a fiút játssza, elkapott valamit ebből a reménytelenségből és kilátástalanságból. Nem ismerheti a lecsúszottságot, de eljátssza a lecsúszás esélyével. A darab utolsó jelenetét, amikor a két határőr állatpornóról beszélget, eleve kihagytam, fel se merült, hogy eljátsszuk. Ez egy erős, költői jelenet, különösen a vége, ami egy fergeteges revüvé változik. A határőrök egy néprajzos csoportot próbálnak megleckéztetni. Expresszív, gyönyörű, de érthetetlen anélkül, hogy látnánk, a két határőr milyen ordenárré, alpári nulla ember, mégis ezek próbálnak megalázni másokat. Viszont én nem akarom azt látni, hogy két színjátész arról beszélget, hogy csirkés pornót néztek. Úgyhogy kimaradt. Szerintem a verses szövegek a legerősebbek a darabban. A dalokat nagyon szeretem, és ezek nálunk is jól sikerültek, érvényesen szólalnak meg. Ráadásul Kovács Áron zenéi szerintem egészen fantasztikusak. Egyszerűek, kiénekelhetőek, de szolgálják a verset és borsódzik a hát.

– *Rendszeres résztvevője vagy az Országos Diákszínjátzó Fesztiváloknak. Milyen változásokat, tendenciákat láttál az elmúlt néhány évben?*

Éppen mostanában gondolkodtam el azon, hogy kik is a tagjai ennek a közegnek, miket csinálnak és mennyi marad meg belőle. Elképesztő, hogy semmi nincs dokumentálva, még a fesztiválok eredménye se. Arra jöttem rá, hogy fel lehet rajzolni egy családfát. Az előző korszakban – egy generációval ezelőtt – létrejött néhány meghatározó műhely, és világosan látszik, hogy ezekből a fészkekből kerültek ki azok, akik később folytatták a diákszínjátzó rendezést, és fontos előadásokat hoztak létre. Iszonyú sok kapcsolódási pontot lehet felfedezni. Ott van például a gödöllői műhely, amit még Kaposi Laci indított el, ezt ismerem leginkább, az improvizációs technikáit és szemléletét folytatták-formálták át sokan, akik innen kerültek ki, félig-meddig én is. A legszemlembesebben példázza ezt, hogy az összes társulat, amelyik a *Kerekasztal*ból vált ki, a nevében valamilyen módon megőrizte a kört: *Kerekasztal*, *Ördögi kör*, *Káva* – szerintem benne van a *Kréta körben* (Schilling is részben a Lacinál is indult). Az én csoportjaimnak talán csak azért nem, mert nincsenek csoportneveim, tizenöt év alatt majd húsz különböző társasággal dolgoztam, mindnek csak fesztiválra kigondolt ad hoc neve volt. Nincs ebben semmi misztikus. Nem lehet teljesen elszakadni, aki meghaladja a közeget, az is csak ehhez tud viszonyulni. Mások Várhidi Attilánál kezdtek Debrecenben, vagy nagyon érdekes a győri történet, amit kevésbé ismerek, Wenczel Imrével, Tóth Szilvivel és Varjú Nándival és így tovább. Lassan formálódik egy kecskeméti leszármazási rend, ami Orbán Edittől indul. A diák mozgásszínházban megannyi Uray Péter-tanítvány lép elő. A semmiből nagyon ritkán bukkannak föl emberek. Mintha valamiért itt lenne egy törés. Lassan megjelenhetnének a tanítványok tanítványai. Én közel 300 embert tanítottam, jó néhányan alkalmasak lennének csoportvezetésére, de csak néhányan léptek elő. Az lehet az oka, hogy nincs hivatalos képzés, csak spontán műhelyek és csoportok vannak, a művészeti iskolás rendszer pedig nem biztosít folyamatosságot. Nem az történik, hogy aki kinő a gyerekszínjátzásból, az ott marad még egy két évet a csoportban, és egy kicsit más szerepből, de továbbra is részt vesz a munkában. Így talán a rendezésből is eltanulhatna valamit. Mindenki ott jár, csak

ahova iskolába jár. A gyerekszínjátzókból automatikusan diákszínjátzók lesznek, és így nem adódik át a csoportvezetői tudás.

Az idei, úgy érzem, nem volt igazán erős év, sokan nem futottak jó formát. Tavaly az egyik jó előadásról mentünk a másikra.

– És Tóth Zoli?

Igen, ő kivétel, abszolút diadalmas antré volt részéről ez a fesztivál: két versenyelőadással indult, A bogyósgyümölcskertész fia arany minősítést kapott, a másik, A helység kalapácsa bronzot és a harmadik, versenyen kívüli produkciójáról is elmondható, hogy tartalmas, minőségi előadás volt. Szóval lehet, hogy nem is szakadt meg semmi, csak idén a fiatalok még nem mind értek be. Ahol megvan a közege (mint Győrben, Kecskeméten), ott megszületnek az előadások akkor is, ha most nem mindegyik úgy sikerült, ahogy sikerülhetett volna, de beszélgetnek, találkoznak, játszanak, tartanak valami felé.

– Semmiféle képzés nem kell ahhoz, hogy valaki diákelőadásokat rendezzen?

A drámatanári képzést meg lehet szerezni, és az nagyon fontos tudást nyújt, rengeteg támpontot ad, de diákszínjátzó-rendező képzés nincs. Régebben volt, és ott mindig elő is bukkant egy-két tehetséges ember. Sajnos az ODE-nak nincs erre kapacitása. A diákszínjátzó táborokba sem olyan emberek járnak, akik rendezni szeretnének, hanem akik színészek akarnak lenni. Nagyon fontos a zalaszentgróti tábor, onnan kerül ki a színházi szakma fele. Ők azok, akik nem ebben a közegben maradnak. Jó lenne, ha lenne tábor olyanoknak is, akiket kifejezetten a diákszínjátzás érdekel. Van összehasonlítási alapom, mert Felvidéken tizenkét éve szervezünk tábort Sereglei Andrással, Tóth Miklóssal, Solténszky Tiborral, Gyevi Bíró Eszterrel. Ott egy évtized alatt felnőtt legalább nyolc csoportvezető, akik azóta jó diákszínházat vagy egyetemi, felnőtt amatőr színházat vezetnek. Ez olyan folytonosság, amit itthon is meg kellene teremteni.

– A felvidéki táborban előadásokat csináltok, vagy folyik ezenfelül valamiféle tudatos képzés is?

Az előadásokhoz kapcsolódik a képzés. A tábor végére minden csoportban megszületik egy bemutató. A visszajáró táborozók már mindenkinél voltak és mindannyiunktól tanultak valamit. Azért vihető tovább ez a forma szerintem, azért térnek vissza az emberek évről évre, mert van szellemisége. Nekem az idei országos fesztiválról a színházcsinálás szellemisége, éthosza hiányzott. Kicsit felelősebben kellene bohóckodni a színházzal. És lehet, hogy például ahhoz kell egy mester, hogy ezt az attitűdöt átadja.

– Az ODE miért nem tudja összefogni ezeket az embereket?

Táborokat kellene szervezni, de nincs pénz, és ez rengeteg munka. Évről évre hálát adok a sorsnak, hogy valakik legalább az országos fesztivált megszervezik. Golden Dani (az ODE elnöke) és Hajós Zsuzsa viszi most a hátán az egészséget, de hát meddig van valakinek energiája arra, hogy ezt ingyen megtegye?! Ez legalább egy fél állás. Figyeld meg, hogy az országnak azon a részén, ahol van egy kulturális menedzser vagy művelődésszervező, akinek szívügye, hogy összehívja a csoportokat, ott keresztbe-kasul járnak át egymáshoz, viszik az előadásaikat, megmutatják, tanulnak a másiktól, ott egészen másfajta levegője van az egésznek. Segíteni kellene ezeknek a fantasztikus embereknek. És nem kéne több az egész országba hat embernél, aki összefogja az egyes régiókat. Őket kéne helyzetbe hozni. Olyanokat, mint például Tóth Zoliék Pécssett – meg is van az eredménye. Szerintem az elkövetkezendő tíz évben nem lesz még egy ilyen fényes kiállítású fesztivál, ahol ennyi energiát tudnak fordítani a szervezésre, és meg tudják adni a rangját a találkozóknak.

Próba, minden délután

– beszélgetés Tóth Zoltánnal –

Sebők Borbála

– Ahogy néztem a fesztivált, azt éreztem, hogy szinte az egész a te válladon nyugszik. Nem csak a saját négy előadásodat tartottad kézben, de más előadásokat világítottál, kezelted a technikát, és csodálatra méltó figyelemmel és alázattal voltál jelen az egész fesztiválon. Ez rengeteg munka és koncentráció. Hogy bírtad?

Nehezen, de ketten szerveztük a fesztivált a Bagossy Lacival, és rajtunk kívül még több mint hatvanan dolgoztak napról-napra. Amit pedig te láttál, hogy össze-vissza rohangálok az Ifjúsági Házban, az azért